

ЗАХОДИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКУ ВТРАТИ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ХОДІ НАДАННЯ АУТСОРСИНГОВИХ ПОСЛУГ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ

Боримська К.П., к.е.н., доцент, докторант

Житомирський державний технологічний університет

Розкриті проблемні питання мінімізації загроз розголошення конфіденційної інформації підприємства-замовника аутсорсингових послуг. Розроблено пропозиції щодо посилення відповідальності аутсорсингової компанії за поширення інформації, яка складає комерційну таємницю та як конкурентна дія може завдати збитку підприємству-замовнику аутсорсингових послуг у сфері ведення бухгалтерського обліку.

Ключові слова: бухгалтерський аутсорсинг, захист конфіденційної облікової інформації, Договір про неразголошення комерційної таємниці.

Боримская Е.П. МЕРЫ МИНИМИЗАЦИИ РИСКА ПОТЕРИ КОНФИДЕНЦИАЛЬНОЙ УЧЕТНОЙ ИНФОРМАЦИИ В ХОДЕ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ АУТСОРСИНГОВЫХ УСЛУГ: ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ / Житомирский государственный технологический университет, Украина

Раскрыты проблемные вопросы минимизации угроз разглашения конфиденциальной информации предприятия-заказчика аутсорсинговых услуг. Разработаны предложения по усилению ответственности аутсорсинговой компании за распространение информации, которая составляет коммерческую тайну и как конкурентное действие может нанести ущерб предприятию-заказчику аутсорсинговых услуг в сфере ведения бухгалтерского учета.

Ключевые слова: бухгалтерский аутсорсинг, защита конфиденциальной учетной информации, Договор о неразглашении коммерческой тайны.

Borymskaya E.P. MEASURES ON MINIMIZING THE RISK OF LOSING CONFIDENTIAL ACCOUNTING INFORMATION WHEN RENDERING OUTSOURCING SERVICES: ORGANIZATIONAL ASPECTS / Zhytomyr State Technological University, Ukraine

The article outlines the problematic issues on minimizing threats of disclosing confidential information of the customer ordering outsourcing services. Proposals on strengthening the responsibility of outsourcing company for distributing information, which is a commercial secret, have been worked out. The article discloses the impact of competitive action as a source of damage to the customer ordering outsourcing services in the field of accounting.

Key words: accounting outsourcing, protection of confidential accounting information, the Treaty on non-disclosure of commercial secrets.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Усе більше підприємств користуються послугами з відновлення обліку, ведення бухгалтерського і податкового обліку, оптимізації податкових платежів, складання звітності, в тому числі із застосуванням послуг аутсорсингових компаній. При цьому слід враховувати важливу загрозу економічній безпеці підприємства від використання переваг таких послуг – ризик витоку чи втрати інформації, яка може становити комерційну таємницю підприємства. З метою забезпечення належного рівня економічної безпеки на підприємстві необхідною постає розробка комплексної системи заходів з організації бухгалтерського обліку.

Отже, актуальність теми викликана необхідністю розробки комплексу дій з посилення відповідальності аутсорсингової компанії за порушення конфіденційності, за своєчасність, повноту і якість виконаної роботи, з метою забезпечення економічної безпеки функціонування підприємства-замовника таких послуг.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблемні питання захисту облікової інформації в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства нашли своє відображення в працях В. П. Бондаря, І. А. Белоусової, Ф. Ф. Бутинця, Б. І. Валуєва, А. П. Дикого, В. В. Євдокимова, В. Б. Івашкевича, М. Д. Корінька, М. Ф. Кропивка, Я. Д. Крупки, С. З. Мошенського, О. В. Олійник, В. О. Осмятченка, О. І. Паламарчука, В. Ф. Палія, М. С. Пушкара, Я. В. Соколова, М. Г. Чумаченка. Значний внесок у формування теоретичних та організаційно-методичних аспектів бухгалтерського обліку в умовах аутсорсингу здійснили такі вчені та науковці, як: С. М. Бичкова, С. Л. Безручук, Ф. Ф. Бутинець, О. П. Войналович, Т. М. Єрмакова, С. М. Лайчук, Б. М. Литвин, Д. М. Михайлов, М. Опришко, О. В. Писарчук, Л. С. Скакун, Л. К. Сук, В. Г. Швець, А. Є. Шевельов, І. А. Яртим та інші.

Проте невирішеними залишаються питання врегулювання захисту облікової інформації під час організації та ведення бухгалтерського обліку суб'єктами аутсорсингових послуг, що підвищує ризик витоку стратегічно важливої інформації та настання негативних наслідків для підприємства.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є розгляд проблемних аспектів захисту облікової інформації, як складової економічної безпеки суб'єкта господарювання, під час використання послуг бухгалтерського аутсорсингу.

НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Згідно з результатами досліджень рівня безпеки інформації, проведених компанією Делойтт (Deloitte) у 2006 році, підприємства, які мають політику інформаційної безпеки, значно рідше піддаються "зламуванню". Це свідчить про те, що наявність політики є ознакою зрілості підприємства в питаннях інформаційної безпеки. Те, що підприємство чітко сформулювало свої принципи та підходи до забезпечення інформаційної безпеки означає, що в цьому напрямі було виконано серйозну роботу [1, с. 150]. При використанні послуг аутсорсингової компанії підприємству-замовнику також слід не забувати про політику інформаційної безпеки.

Основними перевагами використання послуг зовнішніх виконавців, у тому числі аутсорсингу, у сфері ведення бухгалтерського обліку, є зниження витрат на утримання персоналу, придбання необоротних активів, адміністративних витрат, та підвищення якості виконання переданих функцій.

Погоджуємось із Н. С. Струк [2] у тому, що однією з передумов для звернення до аутсорсингу є наявність позитивного економічного ефекту, у розрахунку якого треба оцінити економію всіх складових витрат, на які прямо чи опосередковано вплине залучення аутсорсингової компанії. Також доцільно підрахувати майбутні економічні вигоди, звернувши увагу на дійсні та можливі витрати. Як наслідок, диференціальні витрати дадуть змогу прийняти правильне управлінське рішення щодо залучення послуг бухгалтерського аутсорсингу.

Ведення бухгалтерського обліку на умовах аутсорсингу, на думку Л.В. Томіловської, є вигідним для підприємств, особливо на стадії їх створення та розвитку. В аутсорсингу можуть бути зацікавлені інвестори в цілях створення системи незалежного контролю та забезпечення економічної безпеки ведення бізнесу через отримання бухгалтерських послуг від професіоналів [3, с. 264].

При цьому найбільш доцільним залученням аутсорсингових компаній для ведення бухгалтерського обліку є для малих та середніх підприємств. Дану позицію підтримують такі дослідники, як І. Дрозд [4, с. 13], С. Кузнецова [5, с. 29-30], Л. С. Скакун [6].

Доцільність залучення зовнішнього виконавця для ведення бухгалтерського обліку на малих та середніх підприємств, на думку Л. С. Скакун [6], пояснюється тим, що значна кількість таких підприємств не потребує фізичної присутності бухгалтера взагалі або протягом повного робочого дня. Крім того, забезпечується економія на податках із фонду заробітної плати, витратах майбутніх періодів, технічному забезпеченні для ведення бухгалтерського обліку. Крім того, важливим чинником є забезпечення правильного ведення бухгалтерського обліку шляхом залучення кваліфікованих фахівців в даній сфері; своєчасне надання звітності у відповідні державні органи тощо.

Дрозд І. [4, с. 13] пріоритетність залучення зовнішніх спеціалістів для ведення бухгалтерського обліку на малих підприємствах пояснює наступним чином: "Малі підприємства, обмежені у власних ресурсах, найчастіше страждають від неякісної інформації, яка формується в їх обліково-аналітичних системах. На це впливають недостатня кваліфікація і професійна підготовка працівників штатної бухгалтерії, слабе програмне та інформаційне забезпечення облікового процесу, низький рівень внутрішнього контролю, недостатня матеріально-технічна база для цілей автоматизації бухгалтерських процесів".

Для великих підприємств, акціонерних товариств, об'єднань підприємств, транснаціональних компаній використання послуг аутсорсингових компаній є недоцільним, оскільки, як обґрунтовано зазначає Л. Шустерова [7], "при передачі великими підприємствами всього комплексу робіт з ведення бухгалтерського обліку зовнішнім виконавцям, може знизити оперативність роботи підприємства". Тому, окремі операції в сфері бухгалтерського обліку (наприклад, ведення бухгалтерського обліку зовнішньоекономічних операцій) можуть передаватись на виконання зовнішнім спеціалістам у випадку недостатнього рівня кваліфікації власних працівників з даних питань. Проте основний процес ведення бухгалтерського обліку повинна здійснювати бухгалтерська служба підприємства. Значні обсяги облікових і контрольних робіт, особливості виробництва та системи управління, територіальна відокремленість підрозділів великих підприємств визначають потребу в забезпеченні управлінської ланки оперативною інформацією. При передачі всього комплексу робіт у сфері бухгалтерського обліку зовнішній виконавець не завжди зможе гарантувати своєчасне та повне забезпечення інформаційних

потреб внутрішніх користувачів. Саме створення бухгалтерської служби дозволить уникнути зниження швидкості надання інформації нижче необхідного рівня, у випадку коли фактор часу є вирішальним.

Оцінюючи переваги послуг з бухгалтерського обліку, не потрібно поспішати одразу передавати аутсорсинговій компанії функції з ведення бухгалтерського обліку. Адже будь-який аутсорсинг, у тому числі й бухгалтерський, має свої недоліки.

Серед недоліків аутсорсингових послуг О. В. Писарчук виділяє наступні: 1) замовник несе відповідальність за достовірність бухгалтерського обліку, своєчасне подання звітності та сплату податків; 2) відсутність контролю за діяльністю підприємства або спеціалістів, що надають бухгалтерські послуги; 3) відкриття відомостей про свою діяльність стороннім особам; 4) відсутність оперативної управлінської інформації; 4) додаткові витрати часу на узгодження умов договору [8, с. 167].

Крім того, виходячи з практики діяльності суто українських підприємств, перешкодами використання послуг із бухгалтерського обліку також можуть стати нерозвинута культура договірних відносин і небажання керівництва змінювати усталену практику ділових відносин, а також недосконалість законодавства (відсутність механізму партнерських взаємовідносин).

Проведене дослідником В. М. Іванковим анкетування клієнтів аутсорсингових, консалтингових та аудиторських компаній на предмет визначення ризиків, що супроводжують бухгалтерський аутсорсинг [9], підтвердило високий рівень ризику втрати конфіденційності. Поряд із такими істотними недоліками аутсорсингового обслуговування обліку, як пасивна роль компаній у питаннях організації податкових розрахунків та податкової звітності (95,1% респондентів), а також наявність помилкового відображення операцій в аналітичному обліку, пропусків інформації в первинних документах, її дублювання, неповнота тощо (46,3%), 87,8% респондентів визначили важливим критерієм ризику бухгалтерського аутсорсингу втрату конфіденційної інформації. Відсутність чітко прописаних законодавчих норм щодо можливості притягати аутсорсингові компанії до відповідальності за поширення інформації або використання її в інтересах третіх осіб створює середовище, за якого лише спільно підписані між учасниками аутсорсингового договору заяви щодо конфіденційності інформації створюють умови низького рівня ризику.

Для подолання загрози розголошення конфіденційної інформації слід відповідально підійти до укладання договору надання аутсорсингових послуг.

Науково обґрунтованим вважаємо позицію Л. Скакун щодо доцільності розробки угоди про рівень надання послуг з бухгалтерського аутсорсингу [10]. Адже практика укладання угод про рівень надання послуг (Service Level Agreement, SLA) згадується багатьма економістами. Зокрема Ж.-Л. Бравар та Р. Морган згадану угоду інтерпретують як "договір, за яким постачальник послуг гарантує відповідний рівень працездатності системи, збереження даних і систематичне резервне копіювання" [11, с. 82].

Андреева Ю., Косаковський Т., Лобзовська М., Молоткова Н., Павелець Н. та інші науковці – як угоду про рівень якості послуг, а також акцентують увагу на системі показників контролю якості послуг [2].

Бравар Ж.-Л. та Р. Морган виокремлюють два ключові критерії оцінки SLA, зокрема зазначають, що такі угоди повинні постійно контролюватися і відображати поточні реальні потреби бізнесу [11, с. 83].

При укладенні договору про надання послуг з ведення бухгалтерського обліку виникає цивільно-правова відповідальність, яка полягає в тому, що сторони договору несуть відповідальність за порушення договірних зобов'язань, за заподіяння позадоговірної майнової шкоди, а також за порушення особистих майнових прав.

Результати узагальнення Л. С. Скакун [12] положень щодо відповідальності сторін, які закріплені в договорі про надання послуг із ведення бухгалтерського обліку, свідчать про те, що замовник та виконавець мають право самостійно визначати у конкретному договорі порядок покриття шкоди, перелік випадків повного і часткового звільнення від відповідальності за договором тощо.

Вивчення рекомендацій вчених та науковців щодо змістовного наповнення договору надання аутсорсингових бухгалтерських послуг ([13; 9; 12]) дозволило виділити наступні умови, які сприяють зниженню ризику розголошення цінної бухгалтерської інформації в ході використання послуг із ведення бухгалтерського обліку аутсорсинговою компанією:

- 1) чіткість визначення предмета договору, конкретного переліку операцій, які виконуватиме сторона організації, всі види документів та інформації, що надається для виконання роботи;
- 2) передбачення способу обміну інформацією (всі документи рекомендується передавати за описом або надавати копії), що відповідає політиці захисту конфіденційності інформації кожної зі сторін
- 3) чітка вказівка видів звітності, що складає виконавець, уточнення строків коригування помилок;

- 4) узгодженість програмного забезпечення, що використовується аутсорсинговою компанією, з програмним забезпеченням, встановленим у бухгалтерії замовника;
- 5) розробка й затвердження внутрішнього графіку роботи, а також документообороту між сторонами і встановлення термінів виконання зобов'язань; графік документообороту доцільно відобразити у додатку із зазначенням строків надання документів, відповідальних виконавців і методів контролю;
- 6) чіткість та повнота обґрунтування прав і обов'язків сторін, щоб не порушувати інтересів суб'єктів договірної процесу;
- 7) встановлення вимог, що стосуються кваліфікації і професійного досвіду персоналу, що залучається, а також контроль за їх дотриманням;
- 8) встановлення відповідальності за порушення конфіденційності, своєчасності, повноти й якості виконаної роботи;
- 9) вказівка посад співробітників, які можуть підписувати первинні документи й звітність;
- 10) порядок здачі робіт та звітування перед підприємством-замовником;
- 11) передбачення алгоритму калькулювання вартості послуг та критерії якості наданих послуг;
- 12) зазначення положення щодо страхування професійної діяльності аутсорсингової компанії як гарантія уникнення ризиків витрати інформації та фінансових ресурсів підприємства-замовника.

З метою запобігання втраті інформації при наданні послуг з бухгалтерського обліку слід налагодити документооборот між підприємством замовником та виконавцем. З цього приводу слушними вважаємо рекомендації С.Л. Безручук та С.М. Лайчук [14] щодо того, що передавати документи щодня, особливо якщо аутсорсингова компанія знаходиться в іншому місті, недоцільно. У більшості випадків кожен день передаються тільки копії документів (по факсу або електронною поштою), а в кінці місяця доставляються оригінали первинних бухгалтерських документів. Крім того, наприклад, раз на тиждень замовник послуг формує пакет первинної документації і передає його кур'єром аутсорсеру. Якщо кількість первинних документів підприємства є значною, а передавання їх яким-небудь чином аутсорсинговій компанії є неможливим, у цьому випадку спеціалісти аутсорсингової компанії декілька разів на тиждень можуть приїжджати до підприємства-замовника і працювати там, у поточному режимі.

Найважливішим фактором, який мінімізує загрозу розголошення конфіденційної інформації підприємства-замовника серед вищезазначених позицій є положення, що регламентують відповідальність виконавця. Адже правильно побудована і зважена система покарань і заохочень відіграє важливу мотиваційну роль для зосередження виконавця на тих видах діяльності, що мають виняткове значення для підприємства. Тому вважаємо за доцільне в договорі про надання послуг з ведення бухгалтерського обліку обов'язково передбачати як найбільше положень, які стосуються відповідальності замовника та виконавця. Обов'язково мають бути передбачені відповідні санкції за невиконання умов договору у вигляді неустойки (штрафів, пені).

Відповідальність може бути передбачена як у вигляді відшкодування збитку (включаючи упущену вигоду), так і у вигляді штрафів (наприклад, при порушенні трудової дисципліни) [15].

Так, Л. Луговець пропонує прописувати, що в разі застосування контролюючими органами фінансових стягнень до підприємства внаслідок неналежного виконання бухгалтером-підприємцем обов'язків за цим договором останній зобов'язаний відшкодувати розмір сплачених підприємством санкцій, штрафів, пені та інших податкових наслідків, які виникли з вини виконавця в повному обсязі [16, с. 26]. Слід також заздалегідь внести в договір на ведення бухгалтерського обліку відповідний пункт про матеріальну відповідальність за виявлені помилки, оспорування результатів податкової перевірки (зокрема і в суді), якщо виявлені порушення призвели до нарахування штрафних санкцій або пені [17, с. 29].

Забезпечення конфіденційності, тобто дотримання комерційної і службової таємниці замовника, а також нерозголошення персональних даних його співробітників і клієнтів, які можуть стати відомі аутсорсинговій компанії, є неодмінною умовою договору аутсорсингу, в якому має бути визначена відповідальність за його порушення. Замовник має право вимагати від виконавця включення до договору положення про конфіденційність.

У такому положенні повинно бути обумовлено, що обидві сторони зобов'язуються зберігати сувору конфіденційність інформації, отриманої в ході виконання підписаного договору, і робити всі можливі заходи, щоб захистити отриману інформацію від розголошення. Зазначимо, що визначального значення має як підбір добросовісного провайдера і закріплення відповідних гарантій у договорі, так і ознайомлення з процедурою доступу і роботи з конфіденційною інформацією, встановленою в компанії-замовнику.

Передача конфіденційної інформації третім особам (включаючи державні органи нагляду), публікація або інше розголошення такої інформації може здійснюватися лише з письмової згоди іншої сторони. Якщо в ході надання послуг виконавець залучає експертів або консультантів, яким необхідно для роботи передавати конфіденційні дані, то виконавець зобов'язується укласти з ними відповідні договори про нерозголошення ними конфіденційної комерційної інформації [18].

Науково обґрунтованою вважаємо позицію А. П. Градова, що система безпеки ефективна лише тоді, коли відбувається її належне управління, здійснюється підтримка її стабільного функціонування на всіх рівнях. Реалізація цих вимог щодо системи безпеки дозволяє попередити витік конфіденційної економічної інформації з підприємства, порушення комерційної таємниці, економічні диверсії [19].

На думку Т. М. Єрмакової, суттєве значення має і те, як в тексті договору обумовлені умови щодо конфіденційності інформації, чи є можливість у випадку необхідності узгодити та підписати окремий договір про її дотримання [20, с. 56].

Для мінімізації ризику витоку або втрати комерційної таємниці в ході надання аутсорсингових послуг, вважаємо слушними пропозиції Л. С. Скакун [12] щодо доцільності розробки та підписання Договору про нерозголошення комерційної таємниці, який дозволить запобігти її неправомірному використанню та розголошенню у замовника. У даному договорі обов'язково слід передбачити, що за розголошення інформації замовника нараховуються штрафні санкції.

Погоджуємось з Д. Гарним, який пише, що "не завадить окремо від договору наказом по підприємству визначити перелік відомостей, що становлять комерційну таємницю. У такому разі в договорі робиться посилання на наказ. З переліком виконавця слід ознайомити під розпис" [21, с. 24].

Крім переліку відомостей, що становлять комерційну таємницю, важливим вважаємо визначення та закріплення переліку осіб, які можуть володіти, розпоряджатися, користуватися такою інформацією на підприємстві-виконавці, визначити правила обробки інформації та права доступу до неї, а також встановити інші умови щодо збереження комерційної таємниці. За таких умов підвищення відповідальності підприємство-замовник матиме право на юридичний захист даних та збереження майна підприємства, адже, як свідчить міжнародна статистика, "приблизно у половині випадків розкриття інформації підприємства (промислового шпигунства) винні самі співробітники, яких вербують конкуренти або спеціальні агенти, що спеціалізуються на такого роду замовленнях" [22, с. 14].

Вважаємо, що працівники аутсорсингової компанії, які залучені до ведення бухгалтерського обліку підприємства-замовника, мають бути обов'язково ознайомлені під підпис із Договором про нерозголошення комерційної таємниці та підписати прикладені до Договору угоди про нерозголошення комерційної таємниці. У такій угоді слід передбачити зобов'язання не використовувати знання інформації, яка складає комерційну таємницю підприємства, для заняття будь-якою діяльністю, яка як конкурентна дія може завдати збитку підприємству-замовнику. У разі закінчення терміну надання послуги з ведення бухгалтерського обліку необхідно прописати підтвердження, що всі носії відомостей, які складають комерційну таємницю підприємства та знаходилися в розпорядженні працівника у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків, здав співробітникові, відповідальному за облік та зберігання матеріальних носіїв відомостей, що складають комерційну таємницю.

Отже, розголошення інформації, яка має ознаки конфіденційної, може завдати збитків підприємству. Тому важливо визначити всі основні канали витоку такої інформації, виділити найбільш небезпечні й адекватно застосовувати відповідні заходи захисту. Розуміння необхідності визначення та закріплення різних рівнів доступу до інформації різними фахівцями аутсорсингової компанії з чіткою вказівкою функцій, які вони повинні виконувати в межах поставлених завдань та рівнів доступу, може вберегти підприємство-замовника від неочікуваних наслідків з боку осіб, які бажають заволодіти комерційною таємницею.

ВИСНОВКИ

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що на даний момент існує ряд проблем, пов'язаних із захистом конфіденційної інформації в ході надання аутсорсингових послуг, для розв'язання яких у публікації запропоновано:

- 1) при прийманні рішення щодо використання аутсорсингових послуг підприємству-замовнику слід не лише зважати на економічний ефект, але й на результати аналізу перспективності ділового партнерства з аутсорсинговою компанією, враховуючи ризик витоку або втрати конфіденційної інформації. Необхідно чітко та в повному обсязі встановити відповідальність підприємства-виконавця за порушення конфіденційності, за своєчасність, повноту і якість виконаної роботи;
- 2) на етапі переддоговірного регулювання відносин між замовником та виконавцем аутсорсингових послуг для зниження ризику розголошення конфіденційної інформації слід оцінити професійну компетентність та етичні сторони діяльності аутсорсингової компанії шляхом аналізу відгуків

попередніх замовників. Відповідно, на етапі переговорів та під час укладення договору про надання послуг із ведення бухгалтерського обліку потрібно визначити рівні відповідальності сторін; продумати та зафіксувати якнайбільше можливих правопорушень та обов'язково встановити санкції за порушення договірних зобов'язань;

3) з метою уникнення розголошення комерційної таємниці запропоновано в обов'язковому порядку складати та підписувати Договір про нерозголошення комерційної таємниці між підприємством-замовником та виконавцем аутсорсингових послуг з ведення бухгалтерського обліку та угоди про нерозголошення комерційної таємниці з працівниками аутсорсингової компанії, в яких закріплюється перелік відомостей, що становлять комерційну таємницю, перелік та відповідальність осіб, які мають різні рівні доступу до конфіденційної інформації.

Перспективним питанням для подальших досліджень є розробка системи захисту облікової інформації в інформаційно-комп'ютерному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дикий А. П. Організація бухгалтерського обліку як інструмент забезпечення економічної безпеки підприємств : дис. ... кандидата екон. наук : 08.00.09 / А. П. Дикий. — Житомир, 2009. — 172 с.
2. Струк Н. С. Бухгалтерський аутсорсинг у обліковій системі ділового партнерства підприємств [Електронний ресурс] / Н. С. Струк. — Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc.../28.pdf.
3. Томіловська Л. В. Організація і ведення бухгалтерського обліку на умовах аутсорсингу – як один із видів супутніх послуг аудиту / Л. В. Томіловська // Збірник тез і доповідей виступів на Спільній міжрег. наук.-практ. конф. [“Супутні послуги в аудиті”]. — Миколаїв, 2005. — 282 с.
4. Дрозд І. Бухгалтерський аутсорсинг як організаційна форма сучасного обліково-аналітичного процесу / І. Дрозд // Бухгалтерський облік і аудит. — 2003. — № 8. — С. 10—18.
5. Кузнецова С. Обрання форми організації бухгалтерського обліку вітчизняними підприємствами / С. Кузнецова // Бухгалтерський облік і аудит. — 2008. — № 7. — С. 28—34.
6. Скакун Л. С. Суб'єкти ведення бухгалтерського обліку на договірних умовах: вітчизняний та закордонний досвід / Л. С. Скакун // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. — 2009. — № 1(47). — С. 123—128.
7. Шустерова Л. Передача бухгалтерського учета на аутсорсинг [Електронний ресурс] / Л. Шустерова. — Режим доступу : <http://delovoyimir.biz/ru/articles/view/?did=1554>.
8. Писарчук О. В. Місце аутсорсингових та консалтингових компаній в організації обліку / О. В. Писарчук, І. В. Струкова // Наукові праці КНТУ. Економічні науки, 2010. — Вип. 17. — С. 262—267.
9. Іванков В. М. Організація бухгалтерського аутсорсингу та її оцінка в аудиті [Електронний ресурс] / В. М. Іванков. — Режим доступу : [kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/.../38.pdf](http://kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/.../38.pdf).
10. Скакун Л. С. Угода про рівень надання послуг з бухгалтерського аутсорсингу: структура та порядок розробки / Л. С. Скакун // Вісник ЖДТУ. — № 2(52). — 2010. — С. 171—173.
11. Бравар Жан-Луи. Эффективный аутсорсинг: понимание, планирование и использование успешных аутсорсинговых отношений / Жан-Луи Бравар, Роберт Морган ; [пер. с англ. В. А. Денисова]. — Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. — 288 с.
12. Скакун Л. С. Бухгалтерський аутсорсинг: розподіл відповідальності / Л. С. Скакун // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. — 2009. — № 4(50). — С. 155—159.
13. Безручук С. Л. Договір про надання послуг з бухгалтерського обліку: проблеми формування змісту / С. Л. Безручук, С. М. Лайчук // Міжнародний збірник наукових праць. — 2009. — Вип. 1(13). — С. 182—193.
14. Безручук С. Л. Переваги та недоліки надання послуг з бухгалтерського обліку / С. Л. Безручук, С. М. Лайчук // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. — 2010. — № 1(47). — С. 14—18.
15. Договори бухгалтерского и налогового аутсорсинга [Електронний ресурс] / Финансовая газета. — 2008. — № 13. — Режим доступу : www.ambiss.ru/zakon/docnews/377.doc.
16. Луговец Л. Кому довіритися? З'ясуємо, що краще: бухгалтер на фірмі чи сторонній фахівець / Л. Луговец // Галицькі контракти. Дт-Кт. — 2002. — № 34. — С. 23—29.
17. Климчик П. Бухгалтера викликали? / П. Климчик // Галицькі контракти. — 2005. — № 25. — С. 28—29.

18. Аутсорсинг бухучета – что это? [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.balansfor.ru/st_o_dog.html.
19. Градов А. П. Национальная экономика / А. П. Градов. — [2-е изд.]. — СПб. : Питер, 2005. — 240 с.
20. Ермакова Т. М. Аутсорсинг в бухгалтерском учете / Т. М. Ермакова // Бухгалтерский учет. — 2008. — № 7. — С. 55—57.
21. Гарний Д. Договір “Про не конкуренцію” чи договір про нерозголошення? / Д. Гарний // Школа бухгалтера. — 2007. — № 4. — С. 23—24.
22. Аглицкий И. Защита информации в бизнесе: секретные диски / И. Аглицкий // Финансовая газета. — 1999. — № 23(391) — С. 14.